

Nr 132.

Ankom till riksdagens kansli den 8 maj 1931 kl. 4 e. m.

Utlåtande i anledning av väckta motioner om anslag för lindrande av krisen inom stenindustrien.

(4:e avd.)

I två till statsutskottets förberedande handläggning hänvisade likalydande motioner, väckta den ena inom första kammaren, nr 75, av herr *A. Sundberg* m. fl. och den andra inom andra kammaren, nr 147, av herr *C. Brännberg* m. fl. har hemställts, att riksdagen för lindrandet av kris inom stenindustrien måtte ställa till Kungl. Maj:ts förfogande 3,500,000 kronor för beställning av smågatsten, att på villkor som Kungl. Maj:st bestämmer tillhandahållas vägdistrikt, som besluta permanentbelägga vägar med gatsten.

Till stöd för sin framställning hava motionärerna anfört följande:

Stenindustrien är en av de näringar i landet som hårdast drabbats av den ekonomiska krisen. Redan i maj månad 1930 måste på grund av minskad avsättning driftsinskränkningar företagas inom kantstenstillverkningen. Den viktigaste delen av industrien, gatstensindustrien, kunde dock uppehållas i ungefär normal omfattning till den 1 november 1930, men en stor del av produktionen måste upplagras, och värdet av lagerbehållningen den 31 december uppgick till ej mindre än cirka 12 miljoner kronor.

Produktionsminskningar blevo därför nödvändiga jämväl för gatstensstillverkningen och vidtoges den 1 november 1930. Detta hade till följd omfattande avskedanden. För dem, som fingo fortsätta arbetet, företogs inskränkningar i huvudsak enligt följande grunder:

Högst $\frac{2}{3}$ av föregående års förtjänst per månad räknat fick intjänas, dock med en maximigräns för arbetare i Bohuslän av 120 kronor per månad för familjeförsörjare samt 90 kronor för ensam person samt för Blekinge och Halland högst 60 kronor per månad för ensamstående. Begränsningen nedåt fastställdes icke, varför förtjänsten för ett stort antal arbetare blivit ännu lägre.

För att ytterligare minska produktionen har driften legat fullständigt nere hos samtliga firmor cirka en månad i samband med julhelgen. Hos ett par firmor har ledigheten utsträckts till en och en halv månad.

I den mån driften upptagits har det skett med samma förtjänstinskränkningar, som gällde under de senaste månaderna av året.

Antalet fullständigt arbetslösa stenarbetare uppgår, enligt uppgift lämnad av Stenindustriarbetareförbundet, till cirka 4,000. Sämst torde läget vara i norra Bohuslän, där norska firmor i stor utsträckning bedriva

stenavverkning, samt i Blekinge. Inom båda distrikten har verksamheten helt nedlagts, och flertalet stenhuggare äro arbetslösa. I samtliga kommuner, i norra Bohuslän framförallt Skee, Näsinge, Lommeland m. fl., äro förhållandena sådana, att staten utan dröjsmål måste ingripa. Kommunerna äro ur stånd att själva på ett effektivt sätt bistå de nödlidande. De äro synnerligen skattetyngda. Så har Skee kommun i kommunalskatt för 1930 11 kronor 69 öre, Näsinge 14 kronor 40 öre och Lommeland 18 kronor 40 öre. Hårdast är skattetrycket i vissa av krisen berörda kommuner i Blekinge. Torhamns kommun har en kommunalskatt på ej mindre än 21 kronor 50 öre, Sturkö 15 kronor 74 öre, Hasslö 16 kronor, Åryd 14 kronor 20 öre och Hällaryd 12 kronor per skattekrone; uppgifterna gälla skatten 1930. Därtill kommer landstings-, krono- och vägskatt. I ett flertal andra kommuner i de viktigaste stenhuggeridistrikten inom Bohuslän och Blekinge äro även skatterna synnerligen höga.

Därtill kommer, att stenhuggerierna äro i huvudsak belägna i karga kusttrakter, där inga andra förvärvsmöjligheter för de inom industrien sysselsatta arbetarna finnas. För vissa delar av landet, nämligen i Bohuslän — från Lysekil till norska gränsen — och i Blekinges kusttrakter bildar granitindustrien så absolut ortens viktigaste näring, att större delen av befolkningen i dessa trakter direkt eller indirekt har sitt levebröd av densamma.

Någon ljusning för industrien skönjes icke inom den närmaste tiden, tvärtom är läget nu dystrare och allvarligare än före årsskiftet, och ju längre krisen och arbetslösheten varar, desto värre blir nödläget. Och då utlandsmarknaden fortfarande sviktar, kan man frukta för än svårare förhållanden med utökad arbetslöshet, därest icke staten träder hjälpande emellan.

Olika sätt för riksdagen och landet att hjälpa nämnda industris arbetare förefinnas, men vi anse det lämpligaste och billigaste vara, att riksdagen anslår medel för *inköp av smågatsten till beläggning av landets starkast trafikerade vägar*.

Som stöd härför hänvisa vi till den framställning, som stenindustridkarna och Stenindustriarbetareförbundet under november månad förra året gjorde till regeringen om statsbeställning av en miljon kvadratmeter smågatsten.

Då denna framställning tydligt illustrerat läget inom stenindustrien, närslutes den som bilaga till motionen.

Att behov av gatsten för landets vägar förefinnes torde vara känt och erkänt. Kommunikationsministern har ock genom väg- och vattenbyggnadsstyrelsen från vägingenjörerna infordrade uppgifter härom. Av denna undersökning framgår, att för utfartsvägar från städer och större samhällen föreligger ett omedelbart behov av omkring 500,000 kvadratmeter smågatsten.

Ytterligare torde det vara erforderligt att stendlägga de allmänna vägnarnas kurvor.

I fråga om användningen av den sten, som vi ifrågasätta skola statsbeställas, torde detta kunna befordras genom större statsbidrag åt sådana vägdistrikt, som komma att använda sig av permanentbeläggning med sten. Ett sådant ökat statsbidrag motiveras synnerligen väl av dels den högre engångskostnaden för denna beläggning och dels den större nyttan av beläggning genom ökad varaktighet.

Vid ett bifall till vår hemställan i denna motion torde ej erfordras

någon särskild organisation i stil med t. ex. stencentralen av år 1915. Vi anse för vår del, att väg- och vattenbyggnadsstyrelsen utan större kostnader för statsverket kunde handhava denna angelägenhet.

Förutsättningen för statens ingripande på detta sätt bör vara, att stenhuggeriidkarna förpliktiga sig att tillverka och leverera sten till självkostnadspris, att upplagra densamma utan extra kostnader för staten och att förhandlingar med stenhuggeriidkarna upptagas, varvid närmare överenskommelse med dem träffas.

Utan att här vilja ingå på frågan om de olika permanentbeläggningsämnenas varaktighet och deras förhållande till varandra, så anse vi oss dock böra hänvisa till dels de goda resultat, som genom smågatstensbeläggning vunnits inom landet, dels till erfarenheterna i Danmark och Holland, vilka länder utan att äga någon egen stenindustri att tala om i allt större omfattning använda gatsten till vägbeläggning. När dessa länder funnit det ekonomiskt fördelaktigt med gatsten framför andra beläggningsämnen, så torde väl detsamma gälla för vårt land.

Utskottet har i vederbörlig ordning införskaffat yttranden över motionerna av väg- och vattenbyggnadsstyrelsen samt statens arbetslöshetskommission. (Bil. 1 och 2.)

Vidare har utskottet från Svenska stenindustriarbetareförbundet erhållit följande uppgifter rörande nuvarande arbets- och avlöningsförhållanden inom stenindustrien.

	Medelförtjänsten per år och arbetare.
Vid gatstenshuggerierna i mellersta Bohusläns distrikt	kronor 1,556
» » » norra » »	» 1,499
» » » östra Smålands distrikt	» 1,328
» » » Hallands läns »	» 1,257
» » » Blekinge » »	» 1,041
» » » å övriga platser i landet	» 1,304

Medelförtjänsten för samtliga ovannämnda platser kronor 1,407.

De olikheter som föreligga rörande medelförtjänsten i de olika distrikten äro huvudsakligen beroende av olika bergförhållanden, sålunda, att där förtjänsterna äro lägst äro bergförhållandena svårast med avseende både å tillgången som å bearbetningen.

Ovannämnda förtjänster avse år 1929 då arbetet pågick utan inskränkning; nämnda år kan alltså betecknas såsom ett av de bättre för stenindustrien.

Uppgifter ha lämnats av ungefär hälften av arbetareantalet, varför medelförtjänsterna säkerligen lågo lägre om alla arbetare hade lämnat uppgifter.

Antalet arbetare som lämnat uppgifter inom de olika distrikten äro:

Mellersta Bohuslän 2,080, Norra Bohuslän 682, Östra Småland 228, Blekinge län 839, Hallands län 303 och övriga platser 13.

Under 1929 sysselsattes vid gatstenshuggerierna mellan 9 å 10,000 arbetare fördelade ungefär på följande sätt:

Mellersta Bohuslän 5,000, Norra Bohuslän 1,200, Östra Småland 500, Blekinge 2,000, Halland 600 och övriga platser 200 arbetare.

Redan i augusti månad började inskränkningarna och fram i oktober hade samtliga bolag begränsat förtjänsterna så att familjeförsörjare fingo förtjäna högst 100 kronor för månad och ensamstående person högst 80 kronor för månad.

Omkring den 15 december 1930 stoppades driften helt vid alla företag och låg stilla till inemot 15 januari i år, d. v. s. en månad, samt hos två av de större bolagen ytterligare 14 dagar, i det att driften där upptogs först den 2 februari.

Då driften på nytt upptogs i år var det mot ytterligare begränsningar i förtjänsterna så att flertalet av familjeförsörjare fingo förtjäna högst 80 kronor för månad och de ensamma personer, som fingo fortsätta, högst 45 kronor för månad. Flertalet ensamma personer blevo dock entledigade.

Sedermera har i år ytterligare permitteringar skett; vid månadsskiftet mars—april voro veterligen inga ensamstående personer i arbete vid de större företagen. Förtjänsterna för familjeförsörjare, som fått fortsätta, äro numera högst 80 kronor för månad, med undantag för ett par platser, där högst 100 kronor få förtjänas.

Enligt erhållna uppgifter komma två av de större företagen att entlediga samtliga sina gatstenshuggare den 1 maj, och då skulle, så långt beräknas kan för dagen, icke finnas mer än högst 2,000 arbetare kvar inom gatstensindustrien, av vilka flertalet nödgas arbeta mot en gottgörelse, begränsad till högst 80 kronor för månad, vilket gäller för familjeförsörjare. Ensamstående hava redan tidigare entledigats.

*Utskottets
yttrande.*

Den svenska stenindustrien har hittills så gott som helt varit inriktad på export. Avsättningsmöjligheterna på den inhemska marknaden synas däremot, enligt vad industriens utövare själva vitsorda, endast i mycket begränsad utsträckning kommit att utnyttjas. En viktig synpunkt, som ej heller tillfullo beaktats, är, att gatstensbeläggningarna måste utföras på ett tekniskt riktigt sätt.

På stenindustriens nedgångsperiod under själva krigsåren med därav följande exportsvårigheter följde en del år, som kännetecknades av expansion. Totalproduktionen av gatsten, smågatsten och kantsten, som år 1924 utgjorde 670,000 ton, hade år 1929 stegrats till 960,000 ton. Det nu inträdda hastiga avbrottet i denna industriens uppblomstring efter kriget är att härleda ej endast från den allmänna depressionen utan minst i lika hög grad från en, låt vara delvis därav framkallad men också genom mer eller mindre klart framträdande utländska statsingripanden understödd konkurrens från exportländernas egna stenindustrier. Från stenbrotten i mellersta Tyskland försiggår sålunda numera en genom starkt nedsatta järnvägsfrakter gynnad försäljning på den nordtyska marknaden, som tidigare varit till största delen förbehållen den svenska graniten. En liknande hård konkurrens bedrivs ock av Tyskland på Frankrike och andra grannländer. Belgien, Frankrike och England hava även betydande stenindustrier, som i olika avseenden numera lämnas företräde vid inhemska leveranser. Även på Argentina och den sydamerikanska marknaden i övrigt hava avsättningsmöjligheterna starkt

kringskurits genom valutaförhållandena och senaste tidens oroliga politiska förhållanden ävensom vidtagna skyddsåtgärder i form av tullar.

Dessa industriens starkt förminskade avsättningsmöjligheter har medfört en arbetslöshet inom stenindustrien, som är lika svårartad som påtaglig. År 1929 sysselsattes vid landets gatstenshuggerier cirka 8,000—9,000 arbetare; motsvarande antal arbetare för maj 1931 är cirka 2,000—3,000, mestadels familjeförsörjare, vilka arbeta med begränsad arbetstid och en därav följande nedsättning av deras även under normala förhållanden rätt blygsamt tillmätta arbetsförtjänst. Den nuvarande inkomsten uppgår sålunda för familjeförsörjare i genomsnitt till 80 kronor för månad. För arbetare utan familj uppgick inkomsten — i de fall då dessa tidigare i år överhuvud kunde beredas arbete — till högst 45 kronor för månad.

Krisen försvåras ytterligare genom granitbrottens starka lokalisering till Västkustens och Blekinges mest karga kusttrakter. För därvarande redan förut ekonomiskt hårt beträngda kommuner måste läget te sig synnerligen bekymmersamt.

Vid bedömandet av stenindustriens allmänna framtidsutsikter, enkanerligen dess möjligheter att uthärda nuvarande synnerligen hårda kris, har man självfallet främst att lita till företagens egna inneboende kraft till anpassning och återhämtning. I den mån de utländska marknaderna genom statsingripanden eller på annat sätt alltjämt stängas, torde ansträngningarna i första hand få inriktas på att söka åstadkomma en bättre avsättning inom det egna landet. I denna sin strävan måste företagen anses förtjänta av allt stöd från det allmännas sida. I sådant avseende är att märka en från socialdepartementet nyligen till rikets samtliga länsstyrelser riktad anmaning (cirkulärskrivelse den 16 mars 1931) att verka för en utsträckt användning av gatsten vid förekommande vägarbeten. Vissa förhoppningar kunna måhända hysas, att på detta sätt gatstenen skall kunna vinna ökat insteg på hemmamarknaden. Uppenbart är dock att detta endast kan ske så småningom, allteftersom planer för olika vägsträckors permanentbeläggning med gatsten efter hand hinna utarbetas och fastställas samt på grundval härav beställningar kunna äga rum.

Vid bedömandet av möjligheterna att bringa en mera omedelbar statlig undsättning i denna situation är att märka riksdagens tidigare fattade beslut rörande igångsättning av ett farledsföretag Ramsvikskilen—Älstenshamn, vid vilket nödhjälpsarbete lämplig sysselsättning skulle kunna beredas vissa stenarbetare. Man synes dock hava att räkna med att därutöver under alla förhållanden skola krävas omfattande och kapitalkrävande hjälpåtgärder för de av stenindustrikrisen berörda arbetarna och kommunerna.

Vid den ingående prövning, utskottet ägnat föreliggande ärende, har utskottet för sin del kommit till den uppfattningen, att det effektivaste

och snabbaste sättet att bringa lättnad i den genom stenindustriens kris uppkomna bekymmersamma situationen vore en omedelbar större statlig beställning av gatsten. Utskottet har ingalunda förbisett de stora vanskligheter, som härmed kunna vara förbundna. Ett dylikt statligt ingripande kan ej bliva annat än rent tillfälligt, då, såsom utskottet redan antytt, möjligheterna till stenindustriens fortsatta bestånd självklart måste byggas på andra mera varaktiga förutsättningar. Uppmärksammas måste ock, att den levererade stenens användning är begränsad till allenast vissa trakter av landet, nämligen i huvudsak vägföretag, så belägna att sjötransport dit kan förekomma eller att en järnvägstransport ej ställer sig alltför dyr.

För en dylik utomordentlig hjälpaktion talar dock, att på detta sätt lämpligt arbete kunde beredas ett stort antal stenarbetare. Den tillverkade varan skulle ock med all sannolikhet kunna erhållas för ett billigare pris än vid skeende inköp från olika vägdistrikt var för sig. Då staten, ehuru ej direkt företagare, har att till övervägande del bestrida kostnaderna för vägbyggnaderna, föreligger ett statligt ekonomiskt intresse av att inköpskostnaderna på detta sätt kunna begränsas. Erinras må att liknande statsinköp redan tidigare förekommit vid stenindustriens tidigare nedgångsperiod under krigsåren.

I avseende å en dylik stenleverans omfattning och organisation får utskottet anföra följande. Beträffande föreliggande behov av gatsten för redan planerade gatstensbeläggningar inom olika vägdistrikt har utskottet inhämtat, att detta behov kan beräknas till 500,000 kvadratmeter (100 kilometer väg med en antagen medelbredd av 5 meter). Det torde vara att förvänta att, om stenens inköpspris ytterligare sänkes, detta behov skall stegras, i all synnerhet om, såsom under förhandenvarande förhållanden rimligt torde vara, något högre statsbidrag utöver normalt utgående 75 procent kan påräknas, därest gatsten väljes såsom permanentbeläggingsmaterial. Även från vissa städer torde kunna räknas med efterfrågan på den sålunda statligt inköpta stenen. Med utgångspunkt härifrån och med hänsyn till stenindustriens ur arbetslöshetssynpunkt synnerligen vanskliga situation torde en beställning av inemot 1,000,000 kvadratmeter sten ej kunna anses för stort tilltagen. Enligt vad utskottet inhämtat, skulle vederbörande firmor vara villiga att försälja nämnda sten till självkostnadspris, högst 3 kronor 50 öre per kvadratmeter för Bohuslän och Halland samt 3 kronor 85 öre per kvadratmeter för Blekinge samt syd- och ostkusten i övrigt. Det totalbelopp, det alltså rör sig om, är det av motionärerna angivna, 3.5 miljoner kronor. Sänkningen i förhållande till det normala priset belöper sig till cirka en krona för kvadratmeter. Härvid har avsetts att utjämna föreliggande skillnad i anläggningspris mellan en smågatstensväg och en väg belagd med cementbetong, nämligen cirka 11 à 12 kronor för den förstnämnda och 10 à 11 kronor för den sistnämnda. Förekommande lagringskostnader skulle falla på de säljande stenhuggerifirmorna.

Det beräknas, att de nuvarande arbetare, som sysselsätts inom stenindustrien — däri inberäknat alla permitterade arbetare, som ej erhållit nödhjälpsarbete eller annan sysselsättning — på detta sätt skulle kunna beredas arbete under en tid av sex månader. Viktigt är naturligtvis, att beställningens utförande förläggas till de ur arbetslöshetssynpunkt svåraste delarna av året.

Enligt vad utskottet inhämtat, synes ej hinder möta mot att uppdraga handhavandet av beställningen åt väg- och vattenbyggnadsstyrelsen, som för erforderlig tillsyn och kontroll förfogar över sina befattningshavare i länen. Inköpen skulle begränsas till allenast smågatsten, varigenom en eljest besvärlig kvalitetskontroll bortfaller.

I anslutning till motionärernas förslag vill utskottet alltså tillstyrka, att ett anslag av 3,500,000 kronor ställes till förfogande för lindrande av krisen inom stenindustrien genom inköp av smågatsten efter i huvudsak följande grunder:

1. Smågatstenen, som skall vara av prima beskaffenhet, nytillverkas, upplagras och levereras vid kaj eller utlastningsplats till stenhuggerifirmornas självkostnadspris, dock för Bohuslän och Halland högst 3 kronor 50 öre samt för ost- och sydkusten högst 3 kronor 85 öre per kvadratmeter.

2. Vid beställningarnas utförande tillses att arbetstillfällena fördelas på ett ur arbetslöshetssynpunkt lämpligt sätt.

3. För fördelning av statsbeställningen å olika stenhuggerifirmor och därmed sammanhängande ärenden bildas en kommitté, bestående av en av Kungl. Maj:t förordnad ordförande samt två representanter för företagare och två för arbetare.

4. Firmorna ansvara för de staten tillhöriga lagren och ställa härför godkänd säkerhet; lagringen sker kostnadsfritt.

5. Det slutliga godkännandet av den inköpta smågatstenen sker vid leveransen av densamma till förbrukarna.

6. Utformningen av de närmare grunderna för användningen av förevarande anslag ankommer på Kungl. Maj:t.

Under åberopande av vad utskottet sålunda anfört får utskottet hemställa,

att riksdagen, i anledning av de av herrar Sundberg m. fl. och Brännberg m. fl. i ämnet väckta motionerna I:75 och II:147, må under »Utgifter för kapitalökning» samt rubrik: »Fonden för förlag till statsverket» till förlag för inköp av smågatsten anvisa ett reservationsanslag av 3,500,000 kronor.

Beträffande sättet för beredande av täckning för ifrågavarande anslag kommer utskottet att framdeles under riksdagen avgiva utlåtande.

Stockholm den 8 maj 1931.

På statsutskottets vägnar:

S. H. KVARNZELIUS.

Vid förestående ärendes slutbehandling inom utskottet hava närvarit:

från första kammaren: herrar *S. H. Kvarnzelius*, *A. C. Lindblad*, *J. L. Widell*, *J. Nilsson* i Malmö, *C. P. V. Nilsson* i Gränebo, *N. J. M. Svensson* i Kompersmåla, *E. J. G. Rosén*, *E. A. Lundell*, *J. G. Waller*, *I. Hj. E. Pauli*, *A. Thelin* och *K. A. W. Björck*;

från andra kammaren: herrar *A. Åson Törnkvist* i Karlskrona, *E. J. Wigfors*, *J. Olofsson* i Digernäs, *O. Nilsson* i Örebro, *S. Persson* i Fritorp, *O. E. F. Järte*, *A. Danielsson*, *P. C. Jonsson* i Eskilstuna, *J. E. Andersson* i Ovanmyra, *C. A. Anderson* i Storegården, *A. Norsell* och *F. V. Sandwall*.

Reservation

av herrar *Järte*, *Anderson* i Storegården och *Sandwall*.

Bilaga 1.*Kungl. väg- och vattenbyggnadsstyrelsen.*

Till riksdagens statsutskott.

Sedan riksdagens statsutskott i skrivelse den 17 februari 1931 anhållit om yttrande av väg- och vattenbyggnadsstyrelsen över två inom riksdagen väckta motioner, dels nr 75 i första kammaren om anslag till åtgärder för lindrandet av krisen inom stenindustrien, dels ock nr 147 i andra kammaren i samma ämne, har Kungl. Maj:t den 20 februari 1931 anbefallt väg- och vattenbyggnadsstyrelsen att avgiva och till nämnda utskott senast den 14 mars 1931 överlämna det av utskottet sålunda begärda yttrandet.

Till åtlydnad härav får väg- och vattenbyggnadsstyrelsen härmed anföra följande.

Väg- och vattenbyggnadsstyrelsen anser sig först böra meddela, att styrelsen, på befallning av Kungl. Maj:t (kommunikationsdepartementet), avgivit underdånigt utlåtande den 24 november 1930 över en av Västra Sveriges gatstensindustriidkareförbund gemensamt med svenska stenindustriarbetareförbundet gjord, till de nu ifrågavarande motionerna såsom bilaga fogad framställning om anvisande av nödiga belopp från automobilskattemedel för omedelbart inköp av 1,000,000 kvadratmeter smågatsten för användning till permanentbeläggning av lämpligt belägna landsvägar.

På sätt framgår av den nyssnämnda, till motionerna fogade bilagan hade sökande-förbunden såsom förutsättning för nämnda inköp tänkt sig, att stenhuggerierna förpliktade sig att leverera stenen till självkostnadspris, att upplagra densamma under viss tid utan extra kostnader för staten, att fördelningen skulle äga rum med hänsyn till föreliggande arbetslöshet samt att betalningen skulle erläggas efter av staten fastställda grunder och till nu gällande arbetslöner.

Då gällande författningar angående automobilskattemedel — Kungl. Maj:ts förordning om fördelning av automobilskattemedel den 16 maj 1930 och Kungl. Maj:ts kungörelse med närmare bestämmelser angående fördelning av automobilskattemedel den 16 maj 1930 — utesluta möjligheten att från automobilskattemedel reservera belopp för dylikt inköp, anförde väg- och vattenbyggnadsstyrelsen i sitt förenämnda underdåniga utlåtande den 24 november 1930, att styrelsen för sin del icke såg sig i stånd att kunna tillstyrka bifall till framställningen.

Styrelsen anförde vidare, att, därest ett stödjande av ifrågavarande industri genom statligt ingripande vore påkallat med hänsyn till föreliggande arbetslöshet — i vilket hänseende det icke ankomme på väg- och vattenbyggnadsstyrelsen att avgiva yttrande och för vilket fall medel närmast syntes böra utgå från arbetslöshetsanslaget — detta spörsmål torde böra göras till föremål för yttrande av statens arbetslöshetskommission.

Motionärerna hava i de förevarande motionerna anført, att av verkställd undersökning framginge, att för utfartsvägar från städer och större

samhällen föreläge ett omedelbart behov av omkring 500,000 kvadratmeter smågatsten.

Styrelsen får i anledning härav meddela, att styrelsen, efter därom av statsrådet och chefen för kommunikationsdepartementet till styrelsens chef gjord framställning, genom vägingenjörerna införskaffat approximativa uppgifter beträffande de permanentbeläggningsföretag, som kunde förmodas bli aktuella inom en jämförelsevis närliggande tid och beträffande vilka — så vitt nu kunde bedömas — inom de närmaste kalenderåren kunde förväntas föreligga de i kungörelsen den 16 maj 1930 (nr 165) uppställda förutsättningarna för utförande av permanentbeläggning med bidrag av underhållsmedel.

Av de utav vägingenjörerna sålunda lämnade uppgifterna har i styrelsen upprättats en sammanställning, som överlämnats till statsrådet och chefen för kommunikationsdepartementet. Av denna sammanställning framgår, att av en total väglängd av omkring 600 kilometer, som enligt ovan angivna förutsättningar ansetts böra permanentbeläggas, en sammanlagd vägsträcka av i avrundat tal 100 kilometer upptagits till beläggning med smågatsten.

Härav framgår, att smågatsten utgör endast en mindre del av de varaktiga beläggningar, vilka numera beräknas komma till användning för vägbeläggningsändamål. Anledningen härtill torde vara att söka i det förhållandet, att gatstenen alltmer uttränges av cement- och asfaltbeläggningar, vilka i regel ställa sig ekonomiskt fördelaktigare än stenbeläggning. Beträffande kostnaderna för olika slag av dylika vägbeläggningar är densamma i hög grad beroende av frakt- och arbetslöner, men torde kostnaden för smågatstensbeläggning — den billigaste stenbeläggningen — på större avstånd från tillverkningsplatsen i regel belöpa sig till 11 à 12 kronor per kvadratmeter, under det kostnaden för cementbetong ställer sig i 10 à 11 kronor per kvadratmeter och för asfaltbetong i 7 à 8 kronor per kvadratmeter.

Smågatstenbeläggning synes därför med nu gällande priser med fördel komma till användning i närheten av tillverkningsorten eller på platser, dit transportkostnaderna för stenen bliva oväsentliga. Långa transporter fördyra i avsevärd grad sistnämnda beläggningar och göra desamma mindre konkurrentkraftiga i förhållande till andra beläggningar.

För att beläggningar med smågatsten ej skola ställa sig oekonomiska, synes en prissänkning på hemmamarknaden vara ofrånkomlig, vilken prissänkning, om den göres effektiv, givetvis skulle verka till en ökad användning av gatsten och således till en mera stadigvarande hjälp åt stenindustrien, under det att ett forcerat inköp av smågatsten — vilket inköp i detta fall skulle åstadkommas genom en, tack vare statligt ingripande, på konstlad väg åstadkommen efterfrågan på gatsten — torde bringa en endast tillfällig hjälp åt denna industri, i all synnerhet som, enligt vad motionärerna upplyst, produktionen till stor del måst upplagras, så att värdet av lagerbehållningen den 31 december 1930 uppgick till ej mindre än cirka 12 miljoner kronor.

De förevarande motionerna utmynna i en hemställan, att riksdagen för lindrandet av kris inom stenindustrien måtte ställa till Kungl. Maj:ts förfogande 3,500,000 kronor för beställning av smågatsten, att på villkor som Kungl. Maj:t bestämmer tillhandahållas vägdistrikt, som besluta permanentbelägga vägar med gatsten.

Därest, såsom väl torde vara motionärernas mening, det sålunda äskade

anslaget avsetts uteslutande för inköp av gatsten, är härtill att framhålla, att ett sådant anslag även torde medföra behovet av en ökning av anslaget till vägförbättringar med omkring 2,500,000 kronor för arbetenas utförande ävensom en genomgripande ändring i de för vägbyggnaderna uppgjorda flerårsplanerna.

Förutsättningen för statens ingripande på detta sätt borde enligt motionärerna vara, att stenhuggeriidkarna förpliktiga sig att tillverka och leverera sten till självkostnadspris, att upplagra densamma utan extra kostnader för staten och att förhandlingar med stenhuggeriidkarna upp- tagas, varvid närmare överenskommelse med dem skulle träffas.

Av motionerna inhämtas vidare, att motionärerna, i händelse av bifall till deras hemställan, ej ansett någon särskild organisation i stil med stencentralen av år 1915 erforderlig, utan hava motionärerna ansett, att väg- och vattenbyggnadsstyrelsen utan större kostnader för statsverket kunde handhava denna angelägenhet.

Väg- och vattenbyggnadsstyrelsen får i anledning härav framhålla, att styrelsen, som anbefallts avgiva utlåtande över ett av särskilda inom socialdepartementet tillkallade utredningsmän utarbetat betänkande med förslag angående arbetslöshetens motverkande genom beredskapsarbeten, i underdånigt utlåtande den 9 februari 1931 avstyrkt genomförandet av det framlagda förslaget om anordnande av beredskapsarbeten med löner motsvarande den öppna marknadens och med i detta fall socialstyrelsen som ifrågasatt centralt organ för handläggning av ärenden om dylika arbeten. Denna styrelsens ståndpunkt är betingad av styrelsens uppfattning, att införande av de föreslagna beredskapsarbetena med löner motsvarande den öppna marknadens jämsides med Arbetslöshetskommissionens reservarbeten med lägre arbetslöner innebär ett brytande av de principer, som hittills varit vägledande för den svenska arbetslöshetspolitiken med dess till anpassning av arbetskraften syftande hjälpverksamhet.

I överensstämmelse med denna uppfattning måste väg- och vattenbyggnadsstyrelsen i princip motsätta sig även den i motionerna föreslagna anordningen med statsbeställningar såsom speciell hjälpform för arbetslöshetens bekämpande, nu närmast såsom hjälpform för arbetslösa inom stenindustrien.

Åberopande det anförda och då den statliga hjälpverksamheten till arbetslöshetens lindrande hittills bedrivits och, enligt väg- och vattenbyggnadsstyrelsens uppfattning, alltfört bör bedrivas efter enhetliga grunder och ej med tillämpning av skilda hjälpformer för olika yrkeskategorier av arbetslösa samt då ett bifall till motionärernas förevarande hemställan om anslag för statsbeställning av gatsten för lindrandet av krisen och därav föranledd arbetslöshet inom stenindustrien rättvisligen måste innebära vittgående konsekvenser med hänsyn till andra industrier, får väg- och vattenbyggnadsstyrelsen, som bortsett från huruvida det ens är möjligt att av statsfinansiella skäl nu kunna åstadkomma det för ändamålet älskade beloppet, 3,500,000 kronor, härigenom meddela, att styrelsen på ovan anförda skäl icke finner sig kunna förorda bifall till motionärernas hemställan.

Stockholm den 9 mars 1931.

FR. ENBLÖM.

Axel Valsinger.

Bilaga 2.*Statens arbetslöshetskommission.*

Till riksdagens statsutskott.

Sedan statens arbetslöshetskommission anbefallts att senast den 14 mars 1931 till utskottet avgiva yttrande över tvenne inom riksdagen väckta motioner, dels nr 75 i första kammaren om anslag till åtgärder för lindrande av krisen inom stenindustrin, dels också nr 147 i andra kammaren i samma ämne, får arbetslöshetskommissionen härmed anföra följande.

I underdåniga utlåtandet den 19 december 1930 utvecklade arbetslöshetskommissionen inför Kungl. Maj:t sina synpunkter på en till kommissionen remitterad framställning från Västra Sveriges Gatstensindustri-idkareförbund och Svenska stenindustriarbetareförbundet angående anvisande av automobilskattemedel för inköp av smågatsten. Efter att ha redogjort för den dåvarande läget på stenindustriens arbetsmarknad och de åtgärder, som från kommissionens sida vidtagits för att mildra arbetslösheten bland stenarbetarna, uttalade kommissionen att, då den statliga hjälpen för de arbetslösa borde utgå efter enhetliga normer och skilda hjälpformer sålunda ej komma ifråga för olika yrkeskategorier av arbetslösa, kommissionen för sin del i princip motsatte sig förslaget om utförande av statsbeställningar såsom speciell hjälpform för stenindustrin och dess arbetare. Beträffande frågan om anlitaandet av automobilskattemedel för den tilltänkta planens realiserande ansåg sig kommissionen endast böra hänvisa till vad väg- och vattenbyggnadsstyrelsen härom anfört i sitt utlåtande den 24 sistlidne november.

De nu inom riksdagen väckta motionerna hava sin utgångspunkt i samma framställning till Kungl. Maj:t om stenbeställningar, över vilken kommissionen den 19 december 1930 avgav sitt här nyss åberopade utlåtande, och det i motionerna framställda yrkandet rörande åtgärder för krisens lindrande sammanfaller i allt väsentligt med förslagen härutinnan i nyssnämnda framställning, dock har det av representanterna för arbetsgivare och arbetare inom industrien föreslagna beloppet till inköp av gatsten (1 miljon kronor) i motionerna höjts till 3.5 miljoner kronor. Härjämte hava vissa i den första framställningen ej berörda synpunkter av företrädesvis formell art blivit inarbetade i motionerna.

Motionärerna hava emellertid icke framfört några sådana motiv till förmån för sina förslag, som kunnat föranleda kommissionen att fråntäda sin förut principiellt hävdade uppfattning om olämpligheten av anordnande av en säraktion för vissa grupper av arbetslösa. Då lågkonjunkturen inom näringslivet för närvarande framträder mera påtagligt än i slutet av år 1930, föreligger dessutom numera större risk än tidigare för att ett igångsättande av särskilda hjälpåtgärder av den art det här är fråga om för en näringsgrens utövare skulle medföra prejudicerande verkningar och staten sålunda nödgas att jämväl tillmötesgå liknande anspråk från andra näringar. Det enda moment av verklig betydelse, som tillkommit efter det att kommissionen i december föregående år ytt-

rade sig i denna fråga, utgör det förhållandet, att depressionen inom stenindustrien visat sig vara mera djupgående, än som tidigare antagits, och att ännu inga tecken till en förbättring av läget framträtt. Den sålunda försämrade situationen är förvisso ägnad att ingiva bekymmer, särskilt i betraktande därav att en stor del av stenindustriens arbetare, vilka ej blivit helt arbetslösa, sedan flera månader tillbaka nödgats arbeta med förkortad arbetstid och på grund härav starkt beskurna förtjänster, varigenom deras ekonomiska motståndskraft blivit ytterligare försvagad. Härtill kommer slutligen, att många av kommunerna inom stenindustri-distrikten äro tryckta av höga skatter och fördenskull torde sakna möjlighet att utan stöd i någon form från statens sida under någon längre tid bära utgifterna för en mera omfattande hjälpverksamhet.

Till följd härav har arbetslöshetskommissionen också sökt att i så stor utsträckning som möjligt bispringa vederbörande kommuner inom stenindustri-distrikten med hjälp i olika former. Sålunda har kommissionen medgivit fem kommuner i Bohuslän att under tiden januari—mars eller viss del därav bedriva kontant understödsverksamhet med bidrag av statsmedel till förmån för 320 familjeförsörjare per månad, nämligen Skee II, Brastad, Näsinge, Lommelanda och Bro. Någon understödsverksamhet har däremot hittills icke ansetts bära ifrågakomma för Blekinge läns kommuner, med hänsyn till den betydande hjälp i form av arbete, som kunnat lämnas.

I början av mars månad hade vidare ett betydande antal arbetslösa stenhuggare från Göteborgs och Bohus läns samt Blekinge och Kristianstads läns landskommuner hänvisats till statligt reservarbete, nämligen från Göteborgs och Bohus län 88 man samt från Blekinge och Kristianstads län tillhoppa 515 man, dock att i sistnämnda siffra även torde ingå en del andra arbetare än sådana, som tillhöra stenindustrien. Inom den närmaste tiden skola dessutom tvenne vägföretag startas inom Bohuslän, vid vilka cirka 150 man företrädesvis från stenhuggarekommunerna komma att bliva placerade. Inalles kan sålunda före utgången av mars månad den statliga hjälpen till förmån för arbetslösa stenindustriarbetare inom Göteborgs och Bohus län, Blekinge samt Kristianstads län beräknas omfatta inemot 850 man. Därvid bliva visserligen icke alla arbetslösa stenhuggare hjälpta, men då antalet till kommissionen rapporterade hjälpsökande arbetslösa stenarbetare inom Göteborgs och Bohus, Blekinge och Kristianstads län enligt de inkomna rapporterna per den 28 februari 1931 uppgick till cirka 2,050 man (preliminär siffra) har staten likväl bisprungit dessa grupper av arbetslösa i rätt avsevärd utsträckning. Om härtill lägges den hjälp, som kommunerna själva i början på mars lämnade sina arbetslösa stenhuggare genom arbete eller understöd, approximativt berörande cirka 900 man, kan hela antalet av stat och kommun hjälpta arbetslösa stenhuggare omkring medio av mars månad angivas till cirka 1,750, motsvarande vid pass 85 procent av det hos arbetslöshetskommissionen rapporterade antalet hjälpsökande arbetslösa inom stenindustrien.

Då motionärerna uppgiva, att det fullständiga antalet arbetslösa stenarbetare uppgår till cirka 4,000, måste sålunda åtminstone en del av dessa för närvarande icke befinna sig i ett sådant läge, att de finna hjälp från kommissionens sida påkallad. Av vad här anförts följer givetvis icke, att ytterligare hjälpåtgärder ej kunna bliva erforderliga i fortsättningen: kommissionen har endast ansett sig bära angiva läget sådant det ter sig för dagen. Samtidigt vill kommissionen förklara, att kommissionen är

beredd, att därest läget skulle kräva det, söka bereda platser vid de statliga reservarbetena för ytterligare ett antal arbetslösa från stenindustrikommunerna, liksom också att, i den mån förhållandena därtill giva anledning, möjliggöra för kommunerna att kunna utöka omfattningen av den kontanta understödsverksamheten.

Såväl stenindustrien som dess arbetare skulle emellertid mest effektivt stödjas, om den inom industrien tillverkade produkten kunde vinna avnärmare. Ehuru kommissionen, enligt vad som här tidigare framhållits, icke vill giva sitt förord till åtgärder, som avse statsbeställningar av smågatsten, anser kommissionen det likväl välgrundat, att en undersökning företages till utronande av i vad mån vägdistriktet hava möjlighet att genomföra permanentbeläggning av vägarna med gatsten. Uteslutet är icke, att en sådan undersökning skulle giva vid handen, att en del av industriens stora lagerbehållning kan komma att vinna avsättning. Det torde dock icke böra ankomma på staten utan på vägdistriktet själva att finansiera inköpen av den härvid erforderliga gatstenen. Att för dennas avsättning gå ännu ett steg längre genom att exempelvis anordna en särskild distributions- eller försäljningscentral, avvisas ju redan av motionärerna, och kommissionen vill även för sin del understryka vikten av att något dylikt specialorgan icke inrättas med hänsyn till erfarenheterna från de senaste statsbeställningarna, vilka handhades av en s. k. stenleveranscentral, vars slutliga uppgift blev att så gott som skänka bort de överblivna lagren av gatsten.

Slutligen tillåter sig arbetslöshetskommissionen erinra därom, att riksdagen helt nyligen beslutat att hos Kungl. Maj:t anhålla om skyndsamt övervägande av möjligheterna att såsom reservarbete genom arbetslöshetskommissionens försorg igångsätta anläggningen av en inomskärsfärd Ramsvikskilen—Ålstenshamn jämte upprensning av Hus- och Grindholmarna. Därest detta arbete såsom antagligt är inom kort kommer till utförande öppnas här möjlighet till utkomst för ett ytterligare antal arbetare från stenindustrikommunerna.

Under hänvisning till det anförda får statens arbetslöshetskommission sålunda uttala, att kommissionen för sin del icke anser sig kunna i annan mån än här ovan antytts förordna bifall till de väckta motionerna om särskilda åtgärder för lindrande av krisen inom stenindustrien.

Stockholm den 13 mars 1931.

På arbetslöshetskommissionens vägnar:

ALLAN CEDERBORG.

G. H. Nordström.